

การศึกษาเชิงเปรียบเทียบเรื่องตัณหาในพุทธศาสนาเถรวาท กับแนวคิดเรื่องความต้องการในทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการ ของมาสโลว์*

A Comparative Study of Taṇhā in Theravāda Buddhism and Need in Maslow's Hierarchy of Needs Theory

ปิยะพัชร เครือเขื่อนเพชร **

Piyapatch Kruakuanpetch

ผจญ คำชูสังข์ ***

Phajon Kamshusang

* บทความนี้เรียบเรียงจากวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

This article was originally summary provided by Master of Art thesis, Major Field: Philosophy and Religion, Kasetsart University

** นิสิตปริญญาโท สาขาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Student of Master Degree, Major Field: Philosophy and Religion, Faculty of Humanities Kasetsart University. Corresponding author, e-mail : sawanna01@gmail.com

*** ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

Department of Philosophy and Religion, Faculty of Humanities, Kasetsart University, Thesis Advisor.

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดเรื่องตัณหาในพุทธศาสนาเถรวาท 2) ศึกษาแนวคิดเรื่องความต้องการในทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ 3) วิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างสองแนวคิด การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยทางเอกสาร โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารทั้งที่เป็นปฐมภูมิและทุติยภูมิ เอกสารดังกล่าวได้แก่ พระไตรปิฎก งานวิจัย งานวิทยานิพนธ์ หนังสือ เป็นต้น

ผลการศึกษาพบว่า ทั้งสองแนวคิดมีมุมมองต่อมนุษย์แบบมนุษยนิยม คือ เห็นคุณค่าในตัวของมนุษย์ และเชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพที่จะพัฒนาได้ ในทางพุทธศาสนาได้แบ่งความต้องการของมนุษย์ออกเป็น 2 ฝ่าย คือ 1) ความต้องการฝ่ายดี หรือกุศล เรียกว่า “ฉันทะ” และ 2) ความต้องการฝ่ายไม่ดี หรืออกุศล เรียกว่า “ตัณหา” ซึ่งต่างจากมาสโลว์ที่ไม่แบ่งความต้องการของมนุษย์ออกเป็นความต้องการในฝ่ายดีหรือไม่ดี ทั้งสองแนวคิดนี้ต่างก็กล่าวว่า กระบวนการเกิดขึ้นของความต้องการมีความสัมพันธ์กับกระบวนการสัมผัสและรับรู้ แต่ทั้งสองแนวคิดนี้มีมุมมองต่อเรื่องบทบาทของตัณหาหรือความต้องการที่ต่างกัน โดยทางศาสนาพุทธกล่าวถึงบทบาทของตัณหาในแง่ลบ เป็นสิ่งที่ไม่ดี ถึงแม้บางครั้งตัณหาจะสามารถใช้เป็นแรงจูงใจที่ทำให้เกิดการกระทำในด้านบวกได้ แต่ก็ได้ย้ำเตือนเสมอว่าหากใช้แรงจูงใจประเภทตัณหาโดยขาดสติปัญญากำกับก็จะทำให้เกิดผลเสียได้เช่นกัน ตัณหาจึงเป็นสิ่งที่ควรละทิ้ง ส่วนมาสโลว์เชื่อว่าความต้องการของมนุษย์นี้ควรจะได้รับ การเติมเต็มและพัฒนาให้เจริญงอกงาม

คำสำคัญ : ตัณหา, ความต้องการ, ปรัชญาพุทธเถรวาท

Abstract

The objectives of this research are to study the concept of Ta_ha in Therav_ada Buddhism, and to study the concept of need in Maslow's Hierarchy of Needs Theory including the analysis of comparison between the two concepts. This research is a documentary research. The researcher has studied from both primary and secondary documents comprising Tripitaka (Buddhist Scriptures), researches, theses and other related academic documentaries.

The results of study show that both concepts have humanistic viewpoints believing in human value and human being who has efficiency to develop himself. Buddhism splits the human's need into two parts which are 1) need in good part named "Chanda" and 2) need in bad part named "Ta_ha". However, different from Buddhism, for Maslow, he doesn't split human need to good or bad part. Both concepts say that need process relates to senses and perceptions. Both concepts have the different views in the roles of need. Buddhism implies that Ta_ha is unwholesome thing although Ta_ha can may be positive motive to motivate the good action. However, if the one uses Ta_ha without apprehension and consideration, it will make problems and also one should get rid of Ta_ha. Differently Maslow believes that human need (any need) should have to be improved.

Keywords : Ta_ha, needs, Therav_ada Buddhism philosophy

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์นั้นเกิดมาพร้อมกับความต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุด และความต้องการของมนุษย์นี้เองที่เป็นปัจจัยก่อให้เกิดพฤติกรรมต่างๆตามมามากมาย การที่เราจะเข้าใจในพฤติกรรมของมนุษย์ก็ควรจะศึกษาเข้าไปถึงเหตุปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมขึ้น นั่นก็คือความต้องการภายในจิตใจอันเป็นแรงจูงใจขั้นพื้นฐานนั่นเอง Maslow (1970: 24-25) ได้แสดงทัศนะในเรื่องความต้องการของมนุษย์ โดยเรียกขานมนุษย์ว่าเป็นสัตว์ที่มีความต้องการ (wanting animal) และยากนักที่มนุษย์จะสามารถบรรลุถึงความพึงพอใจใดๆ ได้อย่างสมบูรณ์ และ Maslow ได้จัดลำดับความต้องการนั้นออกเป็นขั้นๆ เริ่มตั้งแต่ความต้องการขั้นพื้นฐานไปสู่ความต้องการที่อยู่ในขั้นที่สูงกว่าตามลำดับ (Maslow's Hierarchy of Needs Theory)

การที่มนุษย์เรายังคงเสพติดในวัตถุ พยายามแสวงหาสิ่งต่างๆเพื่อมาบำรุงบำเรอวัยระับสัมผัสทั้ง 5 อันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เพื่อตอบสนองความสุขในด้านวัตถุ ชีวิตของเขาก็จะต้องวนเวียนอยู่กับการแสวงหา เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่เขาคิดว่าจะนำพามาซึ่งความสุข (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543ช: 98) จึงอาจกล่าวได้ว่าสังคมในปัจจุบันนี้เป็นสังคมแห่งการแสวงหาความสุข เพราะขาดแคลนจึงจำเป็นต้องแสวงหา หรืออาจกล่าวได้ว่าสังคมในปัจจุบันนี้ล้นเต็มไปด้วยความสุข เพราะทุกคนล้นมัวแต่ตามหาความสุขที่อยู่นอกตัวนั่นเอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543ช: 93)

จากเหตุผลดังกล่าวนี้ ทำให้ผู้วิจัยมองว่าเรื่องค้นหาหรือความต้องการนั้น เป็นสิ่งที่เราควรศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงบ่อเกิด รวมไปถึงบทบาทหน้าที่ของมันในการที่เป็นสาเหตุแรงจูงใจในการกระทำของมนุษย์ ซึ่งหากเราสามารถเข้าใจถึงสาเหตุที่แท้จริงที่ทำให้คนเราเกิดความอยากหรือความต้องการ ก็จะทำให้รู้เท่าทันถึงสภาพภายในจิตใจของตนเองได้ดียิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องตัณหาในพุทธศาสนาเถรวาท
- 2.2 เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความต้องการในทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์
- 2.3 เพื่อศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างสองแนวคิด

3. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเปรียบเทียบตัณหาในพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ ซึ่งทั้งสองแนวคิดนี้มีการตีความและการแบ่งประเภทของความต้องการที่แตกต่างกันออกไป โดยฝั่งหนึ่งก็เป็นมุมมองทางศาสนา ส่วนอีกฝั่งก็คือการตีความตามมุมมองของนักจิตวิทยา ซึ่งการศึกษาแนวคิดในเรื่องความต้องการจากทั้งสองแนวคิดดังกล่าวนี้จะทำให้เข้าใจเรื่องความต้องการได้ในหลากหลายแง่มุมและครอบคลุมมากขึ้น

4. การตรวจเอกสาร

จากการตรวจเอกสารและงานวิจัยเบื้องต้นพบว่า การศึกษาเรื่องตัณหาในพุทธศาสนาเถรวาทและความต้องการในทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ มีเอกสารที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย ดังนี้

พระมหาอุทัย อุทโย (2532) ได้วิจัยเรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องตัณหาในพระไตรปิฎก ผลการวิจัยพบว่า ตัณหาคือความอยาก อันเป็นต้นเหตุหรือที่มาแห่งความทุกข์ทั้งปวง ผู้ที่ยังไม่สามารถละตัณหาได้ก็จะต้องมาเกิดอีก และเมื่อเกิดมาแล้วก็ย่อมถูกตัณหาครอบงำจึงทำให้เป็นทุกข์ต่อไป โดยสามารถแบ่งตัณหาออกได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) กามตัณหา คือ ความทะยานอยากในสิ่งที่ใคร่ 2) ภวตัณหา คือความทะยานอยากในความมีความเป็น และ 3) วิภวตัณหา คือ ความทะยานอยากในความไม่มี ไม่เป็น

พระมหาสุพล แสนพงษ์ (2544) ได้วิจัยเรื่องปัญหาเรื่องแรงจูงใจในพุทธปรัชญาเถรวาท ผลการวิจัยพบว่า ในการตีความทางภาษามิคำที่มีความหมายครอบคลุมถึงความอยาก ที่มีใช้มีการใช้แต่เฉพาะแค่คำว่า “ตัณหา” แต่ยังมีคำว่า

“ฉันทะ” ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) ตัณหาฉันทะ หมายถึง ความอยากแบบตัณหา ซึ่งเป็นความอยากฝ่ายชั่ว 2) กัตตักัมม-ยตาฉันทะ หมายถึง ความอยากที่เป็นกลางๆ และ 3) ธรรมฉันทะ หรือกุศลฉันทะ หมายถึง ความอยากแบบกุศล ซึ่งเป็นความอยากฝ่ายดี ในทางพุทธปรัชญานิยมเรียกตัณหาฉันทะแบบอื่นๆ ว่า “ตัณหา” และเรียกธรรมฉันทะอื่นๆว่า “ฉันทะ” แรงจูงใจแบบตัณหาทำให้เกิดการกระทำที่เป็นอกุศล ส่งผลให้เกิดความทุกข์และปัญหาต่างๆ จึงเป็นสิ่งที่ควรละ ในขณะที่แรงจูงใจแบบฉันทะทำให้เกิดการกระทำที่เป็นกุศล ส่งผลให้เกิดประโยชน์สุขในชีวิตและสังคมมนุษย์ จึงเป็นสิ่งที่ควรพัฒนาให้คงงามต่อไป

อริยา คูหา (2545) ได้ศึกษาเรื่องแรงจูงใจและอารมณ์ โดยอธิบายถึงทฤษฎีแรงจูงใจของนักจิตวิทยาสำนักต่างๆ และทฤษฎีอารมณ์ ซึ่งทั้งแรงจูงใจและอารมณ์นี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไป

Maslow (1943) ได้ศึกษาแนวคิดเรื่องทฤษฎีแรงจูงใจของมนุษย์ (A Theory of Human Motivation) โดยกล่าวว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์กระทำสิ่งต่างๆ นั้นก็เนื่องมาจากด้วยแรงจูงใจขั้นพื้นฐาน ซึ่งได้ถูกอธิบายแยกย่อยออกเป็นลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ออกเป็นทั้งหมด 5 ขั้นด้วยกัน เริ่มตั้งแต่ขั้นพื้นฐานสุดคือความต้องการทางกายภาพ ได้แก่ ปัจจัยสี่เพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่รอดได้ ขั้นที่สองคือความต้องการความมั่นคงและปลอดภัยในชีวิต ขั้นที่สามคือความต้องการทางด้านความรักและสังคม ขั้นที่สี่คือความต้องการในเกียรติยศชื่อเสียง และการยอมรับนับถือ และขั้นที่ห้าคือความต้องการที่จะเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง ซึ่งการที่คนเราจะมีความสุขได้อย่างสมบูรณ์นั้น ก็จะต้องได้รับการตอบสนองความต้องการตั้งแต่ขั้นพื้นฐานแล้วค่อยมุ่งไปสู่ความต้องการขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับ

5. นิยามศัพท์

ความต้องการ หมายถึง ความอยากหรือปรารถนาในสิ่งต่างๆ อันเนื่องมาจากความขาดแคลนซึ่งภาวะสมดุล จึงเป็นตัวผลักดันให้บุคคลมีพฤติกรรมเพื่อตอบสนองและลดความต้องการนั้นๆ ลง เช่น ความต้องการอาหาร ความต้องการความปลอดภัย เป็นต้น

ฉันทะ หมายถึง ความอยากในฝ่ายกุศล หรือความอยากในฝ่ายดี

ตัณหา หมายถึง ความอยากในฝ่ายอกุศล หรือความอยากในฝ่ายที่ไม่ดี

พุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง พุทธศาสนาที่ยึดถือหลักคำสอนของพุทธ
วจนะตามปฐมสังคายนามีพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยทางเอกสาร (documentary research) โดยผู้
วิจัยได้ศึกษาเอกสารทั้งที่เป็นปฐมภูมิ (primary) ได้แก่ พระไตรปิฎก หนังสือและ
งานเขียนของมาสโลว์ และเอกสารทุติยภูมิ (secondary) ซึ่งได้แก่ งานวิจัย งาน
วิทยานิพนธ์ หนังสือ เป็นต้น ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลและนำเสนอ
ผลการวิจัย โดยเป็นการตีความในลักษณะพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (descriptive)

ผลการวิจัย

1. แนวคิดเรื่องตัณหาในพุทธศาสนาเถรวาท

1.1 ความหมาย

ในทางพระพุทธศาสนาแบ่งความอยากหรือความต้องการออกเป็น 2
ฝ่าย ได้แก่

- 1) ความอยากในฝ่ายกุศล หรือความอยากในฝ่ายดี เรียกว่า “ฉันทะ”
- 2) ความอยากในฝ่ายอกุศล หรือความอยากในฝ่ายที่ไม่ดี เรียกว่า “ตัณหา”

1.2 ประเภท

การจัดแบ่งตัณหาตามพระไตรปิฎก อาจแบ่งได้หลายแบบ คือ

1.2.1 แบ่งโดยอาการได้แก่ตัณหา 3 ประการ ประกอบไปด้วย
กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา (ส.ม. 30/329/172)

1.2.2 แบ่งโดยอารมณ์ได้แก่ตัณหา 6 ประการ ประกอบไปด้วย รูป
ตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหา และธัมมตัณหา (ที.ปา.
16/423/420)

1.2.3 แบ่งโดยพิสดารจะได้เป็นต้นหา 108 ประการ โดยอาศัยเบญจขันธ์ภายใน 18 ประการ อาศัยเบญจขันธ์ภายนอก 18 ประการ รวมเป็น 36 ประการ คิดแยกเป็นส่วนอดีต อนาคต และปัจจุบัน รวมทั้งสิ้นจึงได้ต้นหาวิจิริต 108 ประการ (อง.จตุกก. 35/199/538-539)

1.3 กระบวนการเกิด

กระบวนการเกิดขึ้นของต้นหานี้เนื่องกับหลักปฏิจจสมุปบาทในพุทธศาสนา โดยมีหัวข้อที่เกี่ยวข้องในการเกิดขึ้นของต้นหาคือผัสสะ-เวทนา สำหรับในทางพระพุทธศาสนา ต้นหานี้เกิดขึ้นเพราะความคิดอันเป็นอกุศล ซึ่งเกิดจากการขาดสติและปัญญาในการคิดพิจารณา ต้นหาจึงเป็นความอยากได้ที่พยายามแสวงหาสิ่งต่าง ๆ มาเพื่อให้ได้เสพเวทนาอันเป็นที่พึงพอใจเท่านั้น และต้นหาไม่แน่วโน้มที่จะอยากได้แล้ว ก็อยากจะได้อีกเรื่อยไปไม่มีสิ้นสุด ซึ่งเป็นต้นเหตุของกรรมในข้อถัดไปคืออุปาทาน

1.4 บทบาท

บทบาทของคำว่า “ต้นหา” อาจมองได้ 2 แง่ คือ แง่บวกที่มองว่าต้นหาสามารถใช้เป็นเครื่องจูงใจให้คนหันมาได้ดีได้ โดยอาศัยวิธีการใช้ต้นหาเพื่อละต้นหา (พระพรหมคุณมรรณ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2558: 1011) แต่ทั้งนี้ก็ต้องใช้ด้วยความระมัดระวัง มิเช่นนั้นก็จะเกิดเป็นผลเสียมากกว่าผลดี นอกจากนี้แล้วบทบาทของต้นหาในศาสนาพุทธยังมีแน่วโน้มไปในแง่ลบ คือเห็นว่าต้นหาที่ขาดสติปัญญาขึ้นว่าเป็นสิ่งไม่ดี เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ย่อมครอบงำและน้อมนำให้บุคคลล่องไปในทางเสื่อม อีกทั้งหากไม่ได้ตั้งใจปรารณาก็ก่อให้เกิดเป็นความทุกข์อีก พระพุทธเจ้าจึงได้จัดต้นหาให้อยู่ในหมวดของสมุทัย คือเหตุแห่งทุกข์ ด้วยเหตุที่ว่าต้นหาทำให้เกิดภพใหม่ ทำให้ไม่อาจก้าวล่วงไปจากสังสารวัฏ เป็นปัจจัยให้เกิดอุปาทาน ทำให้ลุ่มหลงในกามคุณ ก่อให้เกิดการแสวงหา และหากไม่เป็นดังใจนึกก็ทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นทั้งสิ้น และยังกล่าวอีกด้วยว่าต้นหานี้มีคุณน้อยแต่มีโทษมาก เปรียบดังน้ำที่เจือด้วยยาพิษ แม้จะช่วยแก้กระหายได้เพียงชั่วคราว แต่พิษในกระแสน้ำที่เจืออยู่นั้นอาจคร่าชีวิตของผู้ที่ดื่มได้ (ส. นิ. 26/260/345) ดังนั้นจึงต้องรู้เท่าทัน และไม่ตกอยู่ใต้อาณาการควบคุมของต้นหา

1.5 มุมมอง

ผู้วิจัยเห็นว่าลักษณะแนวคิดของพุทธศาสนามีความใกล้เคียงกับแนวคิดกลุ่มมนุษยนิยม คือมีการมองเห็นและให้คุณค่าในตัวมนุษย์ โดยพระพุทธศาสนานั้นเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนนั้นสามารถที่จะเข้าถึงหรือบรรลุนิพพานได้ โดยไม่จำกัดเฉพาะคนใดในระยะเวลาใด เพศใด เชื้อชาติใด พระพุทธเจ้ากล่าวว่าคนทุกคนมีคุณค่าและความเท่าเทียมกันหมด ต่างกันที่ว่าใครจะมีความเห็นชอบ ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตและเลือกกระทำกรรมดีได้หรือไม่

นอกจากนี้ศาสนาพุทธยังมีท่าทีต่อต้นเหตุที่ค่อนข้างเป็นไปในทางลบ จัดต้นเหตุไว้อยู่ในส่วนของทุกข์สมุทัยอริยสัจ คือเป็นต้นเหตุแห่งทุกข์ (ส. ม. 31/1680/429) จึงมองต้นเหตุว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี และนำมาซึ่งปัญหาและความทุกข์ต่างๆให้กับชีวิต ดังนั้นหลักคำสอนต่างๆก็จะเป็นไปในแนวทางที่ชี้ให้เห็นโทษของต้นเหตุ และวิธีการขจัดต้นเหตุเป็นสำคัญ

2. แนวคิดเรื่องความต้องการในทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์

2.1 ความหมาย

Maslow (1999: 27-28) ได้กล่าวถึงความต้องการไว้ว่า ความต้องการเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ซึ่งความต้องการนี้มีมาก่อนหน้าการเรียนรู้ กล่าวคือคนเรามีความต้องการต่างๆ เช่น อาหารและน้ำมาก่อนที่จะตระหนักถึงคุณค่าและความจำเป็นในการบริโภคสิ่งเหล่านั้น นอกจากนี้เขายังได้อธิบายถึงลักษณะความต้องการขั้นพื้นฐาน (basic need) ไว้ว่าหากปราศจากความต้องการขั้นพื้นฐานย่อมก่อให้เกิดความเจ็บป่วย (illness) และในทางตรงกันข้ามหากมีความต้องการขั้นพื้นฐานย่อมสามารถป้องกันและฟื้นฟูรักษาความเจ็บป่วยต่างๆได้ ซึ่งในสถานการณ์ที่มีความต้องการหลายๆ อย่างเกิดขึ้น ผู้ที่ขาดแคลนย่อมให้ความสนใจต่อความต้องการขั้นพื้นฐานของตนเองก่อนความต้องการหรือความพึงพอใจอื่นๆ (เช่น สำหรับผู้ที่กำลังเหนื่อยล้าและกระหายน้ำ เขาย่อมต้องการน้ำดื่มมากกว่าการได้ฟังดนตรีไพเราะ เพื่อบรรเทาความกระหายน้ำของเขา) และในคนที่สุขภาพจิตสมบูรณ์ดี ความต้องการขั้นพื้นฐานนี้ก็จะเป็นไปตามปกติ

จากข้อความที่ยกมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงขอสรุปว่า ความต้องการเป็นแรงจูงใจอย่างหนึ่ง เป็นพลังหรือแรงขับที่มีขึ้นเพื่อกระตุ้นให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมเพื่อบรรเทาสภาวะของการขาดแคลนที่เกิดขึ้นทั้งร่างกายและจิตใจ

2.2 ประเภท

มาสโลว์ได้แบ่งลำดับความต้องการออกเป็น 5 ชั้น ได้แก่

- 1) ความต้องการทางร่างกาย (physiological needs)
- 2) ความต้องการความปลอดภัย (safety needs)
- 3) ความต้องการความรักและความเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม (love and belongingness needs)
- 4) ความต้องการความภูมิใจในตนเอง (esteem needs)
- 5) ความต้องการตระหนักรู้ตนเอง (self-actualization needs)

ภายหลังมาสโลว์ได้พัฒนาแนวคิดของเขา โดยจำแนกลำดับความต้องการใหม่ออกเป็น 8 ชั้น โดยยังคงอิงความต้องการขั้นพื้นฐานเดิม 4 ชั้นดังที่ได้กล่าวมาแล้ว และเพิ่มความต้องการทางด้านการรู้คิด (cognitive needs) ความต้องการด้านสุนทรียภาพ (aesthetic needs) ความต้องการตระหนักรู้ตนเอง (self-actualization needs) และความต้องการเหนือธรรมชาติของคน (self-Transcendence Needs) รวมเป็นความต้องการ 8 ชั้น โดยสามารถแบ่งความต้องการเหล่านี้ออกเป็น 2 ส่วน คือ ความต้องการที่ขาดแคลน (deficiency needs) และความต้องการที่จะพัฒนา (growth needs)

2.3 กระบวนการเกิด

ความต้องการของ Maslow อิงกับทฤษฎีการลดแรงขับ (Drive-Reduction Theory) และการรักษาดุลยภาพ (homeostasis) นอกจากนี้ผู้วิจัยยังเห็นว่า การสัมผัสและการรับรู้ก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันกับความต้องการ เพราะมีการรับรู้จากสิ่งเร้าภายนอก ทำให้เกิดการตีความและปรุงแต่งขึ้นเป็นประสบการณ์ จึงทำให้การรับรู้ของคนแต่ละคนย่อมมีไม่เหมือนกัน และแตกต่างกันไปตามปัจจัยภายในของตัวบุคคลผู้รับรู้แต่ละคน อันได้แก่ ความสนใจ ความใส่ใจ และความต้องการภายในจิตใจของผู้รับรู้เป็นสำคัญ

2.4 บทบาท

บทบาทของความต้องการตามแนวคิดของ Maslow มีลักษณะเป็นไปในเชิงบวกมากกว่าที่จะเป็นเชิงลบ โดยเขากล่าวว่าความต้องการเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนา ทั้งเป็นการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของมนุษย์ และยังมีส่วนช่วยส่งเสริมในการพัฒนาสังคมให้ดีขึ้นด้วย

2.5 มุมมอง

แนวคิดของ Maslow จัดอยู่ในกลุ่มจิตวิทยาฝ่ายมนุษยนิยม ที่มองเห็นคุณค่าในตัวของคน และนอกจากนี้เท่าที่ต่อความต้องการของเขาที่เป็นไปในทิศทางบวก คือมองว่าความต้องการเป็นสิ่งที่ต้องได้รับการเติมเต็ม หรือทำให้พัฒนายิ่งขึ้นไป มนุษย์จึงจะสามารถมีความสุขได้

3. เปรียบเทียบค้นหาในพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดเรื่องความต้องการในทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของ Maslow

3.1 ความหมาย

3.1.1 ตัณหา คือ ความอยาก ความต้องการ ทั้งพุทธศาสนาและมาสโลว์ต่างก็มองความต้องการในฐานะแรงจูงใจที่ทำให้คนเกิดพฤติกรรม

3.1.2 ทางพุทธศาสนาแบ่งความต้องการออกเป็น 2 ฝ่าย คือ 1) “ตัณหา” หรือความต้องการในฝ่ายไม่ดีหรืออกุศล และ 2) “ฉันทะ” หรือความต้องการในฝ่ายดีหรือกุศล

3.1.3 “ตัณหา” มีลักษณะคล้ายกับความต้องการที่ขาดแคลนของมาสโลว์ (deficiency needs) ส่วน “ฉันทะ” คล้ายกับความต้องการที่จะพัฒนาของ Maslow (growth needs or B-needs) อย่างไรก็ตาม Maslow ไม่ได้แยกความต้องการของเขาออกเป็นฝ่ายดีหรือไม่ดีดังเช่นในพุทธศาสนา

3.2 ประเภท

3.2.1 ในทางพุทธศาสนาได้มีการแยกประเภทของตัณหาไว้หลากหลายรูปแบบ แต่ไม่ได้แบ่งแยกถึงลำดับขั้นสูง-ต่ำของตัณหาแต่ละชนิดเหมือนทฤษฎีของมาสโลว์ ตัณหาแต่ละประเภทสามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่จำเป็นต้องอิงตัณหาในส่วนอื่นๆ ส่วน Maslow แบ่งความต้องการออกเป็นลำดับขั้นและจะค่อยๆ

พัฒนาโดยการเติมเต็มความต้องการไปที่ละขั้น เริ่มจากความต้องการในลำดับล่างสุดไปสู่ความต้องการชั้นที่อยู่สูงขึ้นไปตามลำดับ

3.2.2 ในทางพุทธศาสนามีการกล่าวถึงความอยากไม่เป็น (วิภาตตัณหา) อันเป็นการกล่าวถึงตัณหาเชิงลบหรือเชิงปฏิเสธ (negative) ส่วนแนวคิดของ Maslow เน้นกล่าวถึงความต้องการที่เป็นเชิงบวกหรือเชิงยืนยัน (positive) อธิบายถึงเฉพาะความต้องการที่อยากได้ อยากมี อยากเป็น โดยไม่ได้กล่าวถึงหรือแยกส่วนความต้องการที่จะไม่เป็น เพื่อหลีกเลี่ยงให้พ้นไปจากสภาวะอันเป็นทุกข์หรือไม่น่าพึงพอใจอย่างชัดเจนเหมือนในศาสนาพุทธ

3.2.3 ในทางพุทธศาสนามีการจำแนกประเภทของตัณหาโดยแบ่งตามเกณฑ์ของอารมณ์หรือช่องทางการเกิดออกเป็น 6 ประการ ได้แก่ รูปตัณหา สัทตตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพ-ตัณหา และธัมมตัณหา และสามารถจัดรวมได้เป็นความอยากทางกายและทางใจ ส่วน Maslow อาจจำแนกความต้องการได้เป็น 2 ส่วน คือ ความต้องการทางด้านร่างกายและความต้องการทางด้านจิตใจ ซึ่งความต้องการทางด้านจิตใจมีความซับซ้อนกว่า

3.2.4 “ตัณหา” และ “ความต้องการที่ขาดแคลน” ของ Maslow จำเป็นต้องอิงอาศัยจากปัจจัยภายนอก ส่วน “ฉันทะ” และ “ความต้องการที่จะพัฒนา” ของมาสโลว์ มีลักษณะเป็นอิสระ ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยปัจจัยภายนอกมาเติมเต็ม

3.3 กระบวนการเกิด

3.3.1 ตัณหามีความสัมพันธ์กับผัสสะ-เวทนา และเช่นเดียวกัน ความต้องการของ Maslow ก็มีความสัมพันธ์กับกระบวนการสัมผัส-การรับรู้

3.3.2 ในทางพุทธศาสนา ตัณหาเกิดจากความคิดอันเป็นอกุศล ซึ่งขาดสติและปัญญาในการคิดพิจารณา แตกต่างจากแนวคิดเรื่องความต้องการของมาสโลว์ที่เชื่อว่าความต้องการ (ในขั้นพื้นฐานหรือ basic needs) มีความเกี่ยวข้องกับทฤษฎีการลดแรงขับ (Drive-Reduction Theory) และการรักษาดุลยภาพ (homeostasis) อันเป็นกระบวนการที่พยายามจะรักษาสภาวะดุลยภาพทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ จึงทำให้เกิดเป็นความต้องการ เพื่อกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมทำให้คนเราสามารถเติมเต็มความต้องการได้ และเมื่อความต้องการนั้นๆ ได้รับการ

เติมเต็มก็จะลดระดับความรุนแรงลงและช่วยให้พัฒนาไปสู่ความต้องการในลำดับถัดไปได้

3.3.3 ตัณหาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นไม่มีจุดสิ้นสุด แต่ความต้องการของ Maslow เมื่อพัฒนาความต้องการให้ไปสู่ขั้นสูงสุดได้แล้วก็จะถือเป็นการบรรลุและเป็นด่านสุดท้ายของการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์

3.4 บทบาท

3.4.1 ตัณหาและความต้องการมีฐานะเป็นแรงจูงใจที่มีอิทธิพลในการกำหนดพฤติกรรมและการกระทำของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนโลก

3.4.2 ตัณหาและความต้องการทำให้เกิดการแสวงหา

3.4.3 ตัณหาและความต้องการที่ไม่ได้รับการตอบสนองทำให้เกิดความทุกข์

3.4.4 พุทธศาสนาค่อนข้างมองตัณหาหรือความต้องการที่ขาดสติปัญญาขึ้นนำถือว่าเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความมัวหมอง ทำให้เป็นทุกข์และมีคุณภาพชีวิตที่แย่งต่างจากมวลโลว์ที่มองว่าความต้องการเป็นสิ่งที่ช่วยพัฒนาทำให้คนเรามีสุขภาพจิตที่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

3.5 มุมมอง

3.5.1 ทั้งสองแนวคิดมีลักษณะเป็นมนุษยนิยม คือมองเห็นคุณค่าในตัวของมนุษย์เหมือนกัน

3.5.2 ทำที่ต่อตัณหาของศาสนาพุทธนั้นเป็นไปในทางลบ คือมองตัณหาที่ขาดสติปัญญาขึ้นนำว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดีและนำมาซึ่งปัญหาและความทุกข์ต่างๆให้กับชีวิต ดังนั้น ตัณหาจึงเป็นสิ่งที่ควรละหรือขจัด ซึ่งตรงข้ามอย่างสิ้นเชิงกับแนวคิดของมวลโลว์ โดยทำที่ต่อความต้องการของมวลโลว์นั้นเป็นไปในทิศทางบวก คือมองความต้องการอย่างกลางๆ เพื่อพยายามที่จะเข้าใจและเรียนรู้วิธีรับมือเมื่อความต้องการเกิดขึ้น และยังมองว่าความต้องการเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการพัฒนา ดังนั้นก็ควรที่จะส่งเสริมให้ความต้องการในแต่ละขั้นได้รับการเติมเต็มเพื่อพัฒนาเป็นความต้องการในลำดับขั้นที่สูงกว่าต่อไป

บทสรุป

ถึงแม้มุมมองต่อความต้องการของทั้งสองแนวคิดจะค่อนข้างต่างกัน โดยที่ฝ่ายพระพุทธศาสนากล่าวว่า “ตัณหา” หรือความต้องการที่เป็นอกุศลเป็นสิ่งที่ควรขจัด แต่สำหรับฝั่ง Maslow กลับไม่แบ่งแยกความต้องการว่าดีหรือเลว ไม่ว่าความต้องการจะอยู่ในลำดับขั้นที่สูงหรือต่ำ เขามองความต้องการในทุกลำดับขั้นมีความสำคัญเท่ากันหมด เพราะความต้องการขั้นพื้นฐานในลำดับล่างที่สุดก็เปรียบเหมือนบันไดที่ทำให้มนุษย์ก้าวต่อไปและพัฒนาไปอยู่ในจุดที่สูงกว่าเดิมได้ ดังนั้น Maslow จึงคิดว่าความต้องการเป็นสิ่งที่ต้องพัฒนา ส่วนพุทธศาสนาเน้นพัฒนาสติปัญญาให้รู้เท่าทันสิ่งต่างๆ ในโลก เมื่อมีสติปัญญาคอยชี้แนะจากความต้องการที่เป็นอกุศลแบบ “ตัณหา” ก็จะสามารถพัฒนาเป็นความต้องการในฝ่ายกุศล คือ “ฉันทะ” ได้ในที่สุด

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

จากเนื้อหางานวิจัย ผู้วิจัยคิดว่าพุทธปรัชญาเป็นทัศนะที่น่าพาให้คนหลุดพ้นไปจากโลกที่เรียกว่า “โลกุตตรธรรม” ส่วนแนวคิดของ Maslow จะเน้นหลักการในการใช้ชีวิตอยู่ในโลก คือ “โลกียธรรม” ทั้งนี้เราควรศึกษาธรรมทั้ง 2 คือธรรมในโลก และธรรมเหนือโลกให้เข้าใจ เมื่อสามารถเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้องตามหลักธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ก็จะทำให้เราไม่ต้องเป็นทุกข์ เพราะการยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ไม่ว่าจะนับเป็นสาระได้ดังกล่าว

สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาก็มีส่วนสำคัญในการช่วยพัฒนาเยาวชนในด้านการพัฒนาความรู้ ความสามารถ ตลอดจนสติปัญญาในการใช้ชีวิต การศึกษาเรื่องแรงจูงใจทั้งในทางพุทธปรัชญาและทางจิตวิทยาก็ถือว่ามีความสำคัญที่จะทำให้มนุษย์สามารถเข้าใจจิตใจตนเองอย่างลึกซึ้ง ดังนั้นในการจะบรรจุเนื้อหาการสอนเรื่องแรงจูงใจนอกจากจะมีเนื้อหาในด้านจิตวิทยาก็ควรที่จะเสริมเนื้อหาทางด้านพุทธปรัชญาร่วมด้วย ก็จะทำให้สามารถเข้าใจเนื้อหาได้รอบด้านมากขึ้น อีกทั้ง

หลักพุทธปรัชญานั้นเน้นสอนให้คนมุ่งพัฒนาสติปัญญาและจิตใจให้เจริญยิ่งๆ ขึ้นไป เมื่อสังคมเต็มไปด้วยมนุษย์ที่มีศักยภาพที่ดีพร้อมทั้งทางกายและทางใจก็ย่อมจะสามารถพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าไปได้

2. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ศึกษาทั่วไป

การศึกษาเรื่องแรงจูงใจเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้มนุษย์รู้เท่าทันความต้องการของตนเองว่ามีต้นเหตุ กระบวนการเกิดขึ้นได้อย่างไร การศึกษาเรื่องความต้องการหรือแรงจูงใจจนเข้าใจ จึงทำให้สามารถควบคุมจัดการกับความต้องการของตนเองได้ ถือเป็นการพัฒนาคุณภาพจิตใจให้มีความสุข เพราะสามารถรับรู้และเข้าใจจิตใจของตนเองได้อย่างถูกต้อง นอกจากนั้นหลักธรรมทางพุทธศาสนาถือเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา หรือเป็นวิถีทางที่ถูกต้องที่มนุษย์ในสังคมควรจะต้องยึดถือและปฏิบัติตามเพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

- พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาหมกุฎราชวิทยาลัย.** สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2559 จาก <http://pratripitaka.com/tripitaka-mbu>.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). **แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา.
- _____. (2543). **พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน.** กรุงเทพฯ : สหธรรมิก.
- _____. 2558. **พุทธธรรมฉบับปรับขยาย.** สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2559 จาก http://www.watnyanaves.net/uploads/File/books/pdf/buddhadhamma_extended_edition.pdf.
- พระมหาสุพล แสนพงษ์. (2544). **ปัญหาเรื่องแรงจูงใจในพุทธปรัชญาเถรวาท.** (รายงานการศึกษาอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น).

- พระมหาอุทัย อุทัย. (2532). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องต้นหาในพระไตรปิฎก**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย).
- อริยา คูหา. (2545). **แรงจูงใจและอารมณ์**. ปัตตานี : คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี.
- Maslow, A. H. (1943). "A Theory of Human Motivation" **Psychological Review**. Retrieved May 25, 2015 from <https://docs.google.com/file/d/0B-5-JeCa2Z7hNjZINDNhOTEtMWNNkYi00YmFhLWI3YjUtMDEyMDJkZDEwNWRm/edit>.
- _____. (1970). **Motivation and Personality**. (2nd ed.). New York : Harper&Row.
- _____. 1999. **Toward a Psychology of Being**. (3rd ed). New York: John Wiley&Sons.

Translated Thai References

- Ariya Kooha. (2002). **Motivation and Emotion**. Pattani : Faculty of Education, Prince of Songkla University, Pattani Campus. [In Thai]
- P. A. Payutto. (2000a). **Essence of Buddhism**. Bangkok : Department of Religion. [In Thai]
- _____. (2000). **Sustainable Life Development with Psychology**. Bangkok : Sahadhammika. [In Thai]
- _____. (2015). **Buddhadhamma extended edition**. Retrieved March 26, 2016 from: http://www.watnyanaves.net/uploads/File/books/pdf/buddhadhamma_extended_edition.pdf. [In Thai]

- Pratripitaka and AtthakathaMahāmakutRatchawitthayalai.** Retrieved March 26, 2016 from <http://pratripitaka.com/tripitaka-mbu>. [In Thai]
- Suphon Sanphong. (2001). **The Problems of Motivation in Theravāda Buddhist Philosophy.** (An Independent Study Report for the Master of Arts in Philosophy, Graduate School, KhonKaen University). [In Thai]
- Utyo Utai. (1989). **An Analytical Study of Craving in the Tipitaka.** (Master of Arts, Mahamakut Buddhist University). [In Thai]